

Materiały

PROBLEMATYKA KRAJÓW EUROPY POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ W SYSTEMIE NAUKI ZACHODNIONIEMIECKIEJ

Badania poświęcone problemom obszaru Europy południowo-wschodniej stanowią poważny dział prac naukowych zajmujących się Europą wschodnią prowadzonych w Niemczech zachodnich. Ta działalność naukowców niemieckich ma już swoje dość bogate tradycje; jej dzieje sięgają początków XIX w. Tendencje do rozwijania badań, zwłaszcza historii Europy południowo-wschodniej, wzrastały w Niemczech stopniowo w ciągu całego ubiegłego stulecia. Jeśli chodzi o inne państwa niemieckiego obszaru językowego, to należy podkreślić, że po upadku monarchii austro-węgierskiej dążenia takie były żywe szczególnie w Austrii. Zainteresowanie sprawami Europy południowo-wschodniej istniało jednak również w Niemczech, przede wszystkim zaś w Bawarii, w Monachium, gdzie od czasów Ludwika I rozwijano różnorodne kontakty z państwami tej części Europy, zwłaszcza z Grecją. Tradycje badań problemów Europy południowo-wschodniej w Monachium wiążą się także z faktem założenia w końcu XIX w. na tamtejszym uniwersytecie katedry bizantynistyki, której kierownikami byli Karl Krumbacher i Franz Dölger. Prace prowadzone w katedrze uczyniły z Monachium poważny ośrodek badań bizantynistycznych i sławistycznych. Akcja mająca na celu założenie w Niemczech oddzielnej placówki badającej problemy Europy południowo-wschodniej rozwinęła się już w latach poprzedzających wybuch I wojny światowej. Następstwem zaś takiej akcji, rozwijanej również po zakończeniu I wojny światowej, było utworzenie w r. 1930 w Monachium Instytutu Południowo-Wschodniego, przez co zapoczątkowany został nowy etap odpowiednich badań w Niemczech.

Należy podkreślić, że badania zagadnień Europy południowo-wschodniej prowadzone obecnie w NRF posiadają swoistą autonomię w obrębie „badań wschodnich”, bowiem traktuje się je niejako odrębnie, co tłumaczyć można faktem, iż prace te dotyczą rozległego obszaru geograficznego zróżnicowanego pod względem językowym, kulturalnym i politycznym. Tak więc obejmują one — obok silnie rozbudowanych badań sławistycznych, podejmujących problemy jugosłowiańskie, bułgarskie, a także słowackie — również prace dotyczące Węgier, Rumunii, Albanii, Grecji i Turcji.

Ostatnio badania te przeżywają w Niemczech zachodnich okres bujnego rozwoju, toteż nie można ich pominąć w ogólnym obrazie *Ostforschung* w NRF. Tu zajmujemy się przede wszystkim organizacją i celami badań Europy

południowo-wschodniej prowadzonych w NRF, stanowią one bowiem temat tak rozległy, iż omówienie innych ich aspektów, takich jak np. dorobek badaczy zachodnioniemieckich w tej dziedzinie czy literatura poświęcona tym kwestiom — jest zadaniem oddzielnym, wymagającym odrębnego opracowania.

Instytucjami naukowymi, wokół których koncentrują się zachodnioniemieckie badania Europy południowo-wschodniej są: *Südost-Institut* w Monachium, towarzystwo naukowe *Südosteuropa-Gesellschaft* działające również w Monachium, a także liczne katedry slawistyki i instytuty słowianoznawcze na uniwersytetach Niemieckiej Republiki Federalnej. Przedstawienie ich prac, ich organizacji i programu da więc jednocześnie obraz badań problemów Europy południowo-wschodniej w NRF.

SÜDOST-INSTITUT W MONACHIUM

Wzrastająca tendencja do utworzenia w Niemczech odrębnej placówki naukowej, zajmującej się zagadnieniami Europy południowo-wschodniej w okresie Republiki Weimarskiej spowodowała, że 23 VI 1930 r. bawarskie ministerstwo oświecenia powołało do życia *Südost-Institut* w Monachium jako „fundację prawa publicznego” (*Stiftung des öffentlichen Rechts*). Założony on został początkowo jako „instytut mający na celu badania narodowości niemieckiej na południu i południowym wschodzie Europy”, wkrótce jednak zakres jego prac wykroczył poza ten krąg zainteresowań obejmując całość problemów Europy południowo-wschodniej. Obecną nazwę — *Südost-Institut* — przyjęła ta placówka w 1935 r.

Program prac instytutu, jego charakter i struktura był określany przez jego kolejnych dyrektorów. W l. 1930—1936 był nim znany historyk Karl Alexander von Müller, profesor historii średniowiecznej i nowożytnej oraz historii Bawarii na uniwersytecie monachijskim, który położył znaczne zasługi w rozbudowie instytutu w pierwszych latach jego działalności. Następcą von Müllera na stanowisku dyrektora *Südost-Institut*, był w ciągu wielu lat (1936—1951 r.) Friedrich Machatschek, profesor geografii na uniwersytecie w Monachium, który przez pracę swą w instytucie rozwinął przede wszystkim zakres badań geograficznych tu prowadzonych. W l. 1951—1955 kierował instytutem Karl August Fischer, a od 1955 do 1960 r. — prof. Fritz Valjavec — współpracownik tej placówki od 1931 r., badacz, który — jak to zgodnie oceniają różni autorzy — w sposób zasadniczy wpłynął na ukształtowanie się obecnego charakteru działalności *Südost-Institut*, zwłaszcza poprzez swe prace z zakresu historii kultury narodów Europy południowo-wschodniej. W okresie II wojny światowej badania prowadzone w instytucie zostały poważnie ograniczone; w następstwie działań wojennych poniósł on także duże szkody w swych zbiorach bibliotecznych i archiwalnych. Należy jednak zwrócić uwagę, że prace instytutu nie zostały przerwane również w r. 1945; należał on do nielicznych niemieckich placówek naukowych, które kontynuują

swą działalność nieprzerwanie od czasów Republiki Weimarskiej poprzez okres hitlerowski i II wojnę światową do dziś. Od r. 1961 kieruje pracami *Südost-Institut* dr Mathias Bernath, rozwijając w swej działalności linię programową wytyczoną przez F. Valjaveca¹.

Südost-Institut jest samodzielną instytucją, pozostaje jednak w ścisłych związkach, przede wszystkim personalnych, z uniwersytetem monachijskim. Jego prace finansowane są przez państwo oraz przez rząd krajowy, przy czym trzeba zwrócić uwagę, że dzięki zwiększonej ostatnio subwencji podstawy działalności instytutu są w pełni zapewnione. Dość poważnym problemem dla władz *Südost-Institut* są kadry pracowników, składające się ze zbyt małej ilości wykwalifikowanych w różnych dziedzinach specjalistów.

Głównym celem instytutu są naukowe badania problemów Europy południowo-wschodniej w jak najszerszym tego słowa znaczeniu, przy czym w centrum uwagi pracowników tej placówki znajdują się zagadnienia: historyczne, geograficzne, kulturalne i socjologiczne państw tego obszaru. Kwestie gospodarcze oraz rozległa dziedzina badań filologicznych wyłączone zostały z programu prac instytutu, gdyż „oba zakresy badań zwłaszcza zaś filologia, uwzględniane są przez liczne katedry uniwersyteckie w NRF; zagadnienia te są jednak brane pod uwagę w ogólnej analizie problemów historycznych i kulturalnych”.

„Instytut przekonany jest o specyfice badań Europy południowo-wschodniej i od początków swej działalności reprezentuje stanowisko, że niezbędnym jest traktowanie tych terenów jako odrębnego obszaru badawczego” — czytamy w jednym z artykułów poświęconych pracy *Südost-Institut*².

Badania prowadzone w instytucie obejmują zarówno obszar basenu nadunajskiego, jak i Bałkany, a więc wchodzą tu w rachubę następujące kraje: Węgry (włącznie ze Słowacją do r. 1918), Jugosławia, Albania, Rumunia, Bułgaria a także — poprzez rozliczne więzi z tymi terenami — Grecja i Turcja. Problemy ludności niemieckiej zamieszkującej ten obszar, które jak już o tym wspomniano, były szczególnie wyeksponowane w pierwszym okresie działalności instytutu, obecnie rozważane są jedynie marginesowo. W pracach *Südost-Institut* uwzględniane są również zagadnienia historii Austrii związane z terenem Europy południowo-wschodniej.

Ważną częścią działalności tego instytutu jest akcja publicystyczna obejmująca zarówno edycję szeregu pism, jak i wydawnictw zwartych oraz serii wydawniczych (sprawy te omówione zostaną szerzej w dalszym ciągu niniejszego

¹ Por. „Südost-Forschungen” XV, s. 3 oraz F. von Sihroeder, *Das Südost-Institut in München*. „Österreichische Osthefte”, Jhg. 7, 1965, Hft. 3, ss. 258—259; *Das Wiedererstandene Südost-Institut*. „FAZ” z 2 XII 1957; E. Turczynski, *Deutsche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Südosteuropas*. „East European Quarterly” No. 4, 1968.

² Por. F. von Schroeder, *Das Südost-Institut...*, jw. s. 260.

szego artykułu). Niemniej poważną dziedziną prac instytutu jest rozwijanie akcji popierania i finansowania działalności naukowej dotyczącej kwestii Europy południowo-wschodniej, podejmowanie różnorodnych inicjatyw naukowych we własnym zakresie, rozszerzanie i utrzymywanie bogatego księgozbioru specjalistycznego, rozwijanie kontaktów z badaczami i placówkami naukowymi zajmującymi się sprawami Europy południowo-wschodniej na całym świecie, wreszcie organizowanie akcji odczytowych i konferencji naukowych poświęconych tym zagadnieniom. Należy dodać, że od r. 1945 *Südost-Institut* jest jedyną placówką naukową w Niemczech zachodnich zajmującą się wyłącznie kwestiami Europy południowo-wschodniej; przed II wojną światową podobne instytuty działały w Lipsku i Berlinie.

Jak już o tym była mowa, Instytut Południowo-Wschodni prowadzi szeroką akcję publikacyjną. Centralnym czasopismem wydawanym przez instytut jest „*Südost-Forschungen. Internationale Zeitschrift für Geschichte, Kultur und Landeskunde Südosteuropas*”, założone w r. 1936 przez F. Valjaveca. Roczniki I. 1936—IV. 1939 publikowano jako „*Südostdeutsche Forschungen*”, obecny tytuł ustalono w r. 1940. Pismo ukazywało się kolejno jako rocznik, półrocznik i kwartalnik, zaś po II wojnie światowej jako rocznik i półrocznik. Współpracuje ono z szerokim kręgiem naukowców zagranicznych i zawiera dział artykułów, komunikatów naukowych oraz część poświęconą recenzjom i omówieniom. Prace zamieszczane w nim, drukowane są w zasadzie w języku niemieckim, nie wyklucza się jednak publikacji w językach angielskim czy francuskim. Dział recenzji zachowuje zasadę podziału geograficznego, według którego omawiane są ważniejsze pozycje zagraniczne. „*Südost-Forschungen*” są jedynym pismem, nie tylko w NRF, ale i w całej Europie zachodniej, które zajmuje się wyłącznie problemami Europy południowo-wschodniej. Po śmierci F. Valjaveca, założyciela i wieloletniego wydawcy pisma, funkcje edytora przejął dr M. Bernath, zaś redaktorem jest od wielu lat prof. Balduin Saria.

Südost-Institut wydaje własną serię pn. *Südosteuropäische Arbeiten*, która poprzednio publikowana była we współpracy z innymi instytucjami, jednak od zakończenia wojny wyłącznym jej wydawcą jest Instytut Południowo-Wschodni. Do r. 1944 ukazało się 39 tomów w tej serii, zaś do chwili obecnej ok. 70 tomów; ich objętość waha się między 200 a 240 stronicami. W *Südosteuropäische Arbeiten* wydawane są prace naukowe z dziedziny badań zagadnień Europy południowo-wschodniej, w ciągu roku ukazują się przeciętnie 3—4 tomy serii, jej wydawcą jest dr M. Bernath. Obszerna część bibliograficzna zamieszczana była w „*Südost-Forschungen*” do r. 1945, później jednak przekonano się, że bibliografia w tym wymiarze nie spełnia swych funkcji i w związku z tym utworzono oddzielną serię wydawniczą pt. *Südosteuropa-Bibliographie* związaną również z *Südost-Institut*. W jej ramach ukazują się zestawienia bibliograficzne obejmujące okresy 5-letnie; tak np. tom I objął lata 1945—1950, tom II — 1951—1955, tom III — 1956—1960, z których każdy dodatkowo dzieli się na dwie części. Bibliografia ta posiada następujące dzia-

ły: zagadnienia ogólne, kraj, ludność, historia i polityka, język i literatura, religia i kościół, państwo i prawo, ekonomia i socjologia, życie duchowe i kultura. Wydano m. in. bibliografię Słowacji, Rumunii, Bułgarii, Węgier, Jugosławii i Albanii.

Miesięcznik „Wissenschaftliche Dienst Südosteuropas” z podtytułem *Quellen und Berichte über Staat, Verwaltung, Recht, Bevölkerung, Wirtschaft, Wissenschaft und Veröffentlichungen in Südosteuropa* powstał w r. 1952 „z potrzeby publikowania pełnego, opartego na źródłach przeglądu aktualnych zagadnień gospodarczych, geograficznych i kulturalnych państw Europy południowo-wschodniej”. „Wissenschaftliche Dienst” ukazuje się w zeszytach, których objętość wynosi ok. 200 dwuszpaltowych stron. Ostatnie roczniki tego miesięcznika zawierają także krótkie zestawy najnowszych publikacji dotyczących Europy południowo-wschodniej. Z ramienia *Südost-Institut* pismo to redaguje Hans Hartl³.

W celu umożliwienia publikacji prac dotyczących współczesnych procesów rozwojowych Europy południowo-wschodniej *Südost-Institut* zainicjował również serię pn. *Untersuchungen zur Gegenwartkunde*. Edycja tej serii wydawniczej wiąże się ściśle z inną formą działalności instytutu, a mianowicie z akcją popierania i finansowania prac naukowych dotyczących problemów Europy południowo-wschodniej. Aktywność instytutu w tym kierunku obejmuje nie tylko popieranie świeżo zainicjowanych badań naukowych, ale również prac rozważających w sposób bardziej odkrywczy i nowocześniejszy tematy już opracowane. Akcja ta polega również na udzielaniu konsultacji przy realizacji takich prac, a nawet na pomocy finansowej w formie dotacji na badania archiwalne i bibliograficzne. Działalność ta nie ogranicza się do prac realizowanych w instytucie, dotyczy ona także badań prowadzonych poza *Südost-Institut*, przynajmniej jeśli chodzi o publikację ich wyników w czasopiśmie i seriach wydawniczych instytutu.

Wobec tak różnorodnego zakresu pracy, oczywistym jest, że Instytut Południowo-Wschodni nie może koncentrować się na badaniach wąsko zakrojonych problemów szczegółowych; jego głównym zadaniem jest analiza ogólnych procesów rozwojowych dokonujących się na terenie Europy południowo-wschodniej. Stąd, poza inicjowaniem i sprawowaniem pieczy nad przygotowaniem specjalistycznych prac naukowych, instytut rozpoczął realizację wielkich inicjatyw badawczych. Najważniejszą z nich, a jednocześnie najtrudniejszą, było opracowanie obszernego dzieła monograficznego pt. *Handbuch zur Geschichte Südosteuropas*; jest to wielotomowa rozprawa o charakterze kompedium, w której przedstawiono historię Europy południowo-wschodniej od czasów średniowiecza. Oprócz tego podjęto prace nad przygotowaniem *Biographisches Lexikon Südosteuropas* przewidzianego jako uzupełnienie do wyżej opisanej monografii. *Lexikon* — ma według projektów — objąć biografie około 1000 osób, które działały na terenie Europy południowo-wschod-

³ Dane o wydawnictwach *Südost-Institut* por. — „Südost-Forschungen” XV, s. 3.

niej lub pozostawały z nią w bliskich kontaktach. Do większych inicjatyw naukowo-edytorskich instytutu należy także opracowanie najnowszej historii Europy południowo-wschodniej. Wszystkie te prace realizowane są przy współpracy zarówno uczonych niemieckich, jak i zagranicznych.

Kierownictwo *Südost-Institut* od początków jego działalności poświęcało wiele uwagi rozbudowie specjalistycznej biblioteki naukowej. W następstwie działań wojennych zbiory biblioteczne instytutu zmniejszyły się o $\frac{3}{4}$ ogólnej liczby woluminów; po wojnie zaczęto ponownie kompletować zbiory, które obecnie osiągnęły liczbę 50 tysięcy tomów. Oczywiście jest, że zgromadzenie wszystkich specjalistycznych opracowań z tak wielostronnej dziedziny badań, jak wiedza o Europie południowo-wschodniej, jest niemożliwe, władze instytutu dążą jednak do tego, aby zebrać w bibliotece nie tylko niezbędne, podstawowe wydawnictwa zwarte i czasopisma naukowe, ale również wszelkie ważne nowości wydawnicze. Biblioteka zgromadziła prace we wszystkich językach obszaru Europy południowo-wschodniej, a także publikacje, które ukazują się poza tym terenem, a więc w obu państwach niemieckich, we Włoszech, Francji, Anglii i Stanach Zjednoczonych. Stąd biblioteka *Südost-Institut* jest jedyną tego typu placówką, gromadzi ona bowiem rozprawy dotyczące problematyki licznych i różnorodnych kręgów kulturowych, rozmaitych narodów posługujących się wieloma językami. Poza książkami i periodykami naukowymi gromadzi się także po dwie przeciętnie gazety codzienne z każdego kraju Europy południowo-wschodniej, co tworzy jedyny w państwach zachodnich zbiór powojennej prasy wszystkich państw Europy południowo-wschodniej⁴.

Südost-Institut uznaje za jedno ze swych zadań utrzymywanie kontaktów ze wszystkimi naukowcami i placówkami badawczymi zajmującymi się podobnymi zagadnieniami. Poza kontaktami osobistymi, realizuje się tu szeroko pojętą wymianę myśli i doświadczeń drogą korespondencji; w tej dziedzinie daje się zauważyć centralny niejako charakter prac *Südost-Institut* w reprezentowanej przezeń tematyce badawczej w NRF — prowadzi się tu bowiem korespondencję i wymianę publikacji ze wszystkimi instytucjami naukowymi uwzględniającymi te kwestie w swej działalności, m.in. także w państwach Europy południowo-wschodniej.

Instytut rozwija także liczne akcje odczytowe ujęte w cykle tematyczne; w ramach tych akcji wygłosili referaty m. in. profesorowie: Babinger, Bosl, Dölger, George Hoffmann, Koschmieder, Matl, Reichenkron. We współpracy z innymi placówkami pokrewnymi *Südost-Institut* organizuje konferencje naukowe a także imprezy naukowe pn. „Tygodni Akademickich”, w których uczestniczyć może szeroki krąg osób zainteresowanych sprawami Europy południowo-wschodniej; „tygodnie akademickie” organizowane są wraz z *Südosteuropa-Gesellschaft*⁵.

⁴ Por. jw.

⁵ Por. jw.

Zjawiskiem, które daje się ostatnio zauważyć, jest rosnące zainteresowanie sprawami instytutu oraz zapotrzebowanie na materiały opracowywane w *Südost-Institut*, co bez wątpienia uzasadnić można względami politycznymi. Znalazło to odbicie m. in. w artykułach zachodnioniemieckiej prasy codziennej; w jednym z nich czytamy np.:

„W istocie ważne jest, że do instytutu przybywają przedstawiciele szerokich kręgów społeczeństwa, szczególnie zaś często odwiedzana jest 'Sekcja Badań Współczesnych'. Słyszy się sady, że Europa południowo-wschodnia weszła ostatnio w modę. Materiałów dotyczących tego 'subkontynentu', z całą jego różnorodnością narodową i problemową, poszukują tu uczeni i naukowcy, np. ekonomiści. Z pomocą instytutu przygotowywane są podróże i wykłady, przeżywa on także istny nawał przybyszów z krajów Europy południowo-wschodniej. Toteż realizuje się tu również wymianę z instytucjami naukowymi Europy południowo-wschodniej”⁶.

Kwestie politycznych implikacji prac *Südost-Institut*, wiążących się z ogólną linią polityki NRF wobec państw Europy południowo-wschodniej, a zwłaszcza krajów socjalistycznych tego obszaru, poruszone zostaną w dalszym ciągu niniejszej pracy. W tym miejscu należałoby się zastanowić, jakie formy działalności Instytutu Południowo-Wschodniego posiadają jednoznacznie charakter polityczny. Przykładem służyć tu może fakt przygotowania w r. 1966 przez zespół pracowników programu imprez kulturalno-naukowych, które miały służyć zacieśnieniu kontaktów NRF z krajami Europy południowo-wschodniej⁷. Instytut uzasadniał potrzebę ułożenia takiego programu tym m. in., że Niemcy zachodnie nie posiadają umów kulturalnych ze wspomnianymi państwami (chodzi tu o kraje socjalistyczne — przyp. T. S. W.), wobec czego realizacja podobnego programu stanowić by miała „namiastkę” oficjalnych układów.

Program, o którym mowa, przewidywał m. in. zorganizowanie:

1. Podróży „dobrej woli” przedstawicieli zachodnioniemieckiego życia gospodarczego i deputowanych do *Bundestagu* do Budapesztu, Belgradu, Bukaresztu i Sofii w październiku 1966 r. Rozmowy przeprowadzone w czasie podróży miały dotyczyć współpracy gospodarczej.

2. Sympozjum na temat „Ustrój prawny przedsiębiorstw na Wschodzie i Zachodzie oraz możliwości kooperacji między nimi” (wiosna 1967 r.).

3. Seminarium na temat roli miast w Europie południowo-wschodniej z udziałem wykładowców i studentów z Węgier, Jugosławii, Rumunii, Bułgarii, Austrii, Grecji i Turcji (październik 1966 r. w NRF).

4. Podróży do NRF w r. 1967 pisarzy z Węgier, Rumunii, Jugosławii i Bułgarii, przedstawicieli młodszej i starszej generacji literatów.

5. Wizyt w NRF w r. 1967 po 6 reprezentantów życia artystycznego tych krajów.

6. Wymiany wystaw.

⁶ Por. H. Weber, *Südosteuropa ist in Mode gekommen*, „FAZ” z 6 IV 1967, s. 9.

⁷ Por. „Tagesspiegel” z 13 IX 1966.

Spośród tych imprez największe zainteresowanie w NRF wywołała tzw. „podróż dobrej woli” na jesieni 1966 r.; prasa zachodnioniemiecka informowała szczegółowo o jej przebiegu i wynikach. Podróż odbyła się statkiem biegiem Dunaju i trwała 12 dni. W skład delegacji zachodnioniemieckiej wchodziło 28 osób, w tym deputowani do *Bundestagu*: W. Jaksch (SPD), W. Marx (CDU), J. Ertl (FDP), a na jej czele stał członek kierownictwa *Südost-Institut* — dr W. Althammer. Delegacja odwiedziła Węgry, Rumunię oraz Bułgarię (Jugosławia w ostatniej chwili odwołała swój udział w imprezie) i przyjęta została m. in. przez izby przemysłowo-handlowe tych krajów. Komentując wyniki podróży, członek władz *Südost-Institut*, Uzorinac-Kohary, stwierdził, że miała ona na celu „nie tyle sfinalizowanie konkretnych przedsięwzięć, ile wybadanie możliwości ich realizacji w przyszłości”⁸.

SÜDOSTEUROPA-GESELLSCHAFT

Organizacją pozostającą w ścisłych związkach z Instytutem Południowo-Wschodnim jest *Südosteuropa-Gesellschaft*, działające również w Monachium. Powstało ono w listopadzie 1952 r. z inicjatywy ówczesnego dyrektora *Südost-Institut*, F. Valjaveca, jako kontynuacja prac organizacji o tej samej nazwie funkcjonującej w okresie hitlerowskim, toteż niejednokrotnie spotkać można stwierdzenie, że towarzystwo „reaktywowało” swą działalność.

W programie organizacji jako cel jej akcji wskazano rozwijanie stosunków z państwami Europy południowo-wschodniej i prowadzenie działalności badawczej problemów tego obszaru, zastrzegając się, że „dążeniem towarzystwa jest nie osiągnięcie utylitarnych celów gospodarczych, a oparcie swej pracy na przesłankach ideowych”⁹. Zaś w programie na 1966 r. zadania organizacji określono następująco: „popieranie nauki [...] wymiany kulturalnej [...] współdziałania w dziedzinie teorii ekonomicznych i stworzenie odpowiedniej atmosfery dla współpracy gospodarczej z partnerami z Europy południowo-wschodniej”¹⁰ (tzn. z Albanii, Bułgarii, Jugosławii, Rumunii i Węgier a także z Grecji i Turcji — przyp. T. S. W.).

Liczba członków towarzystwa wynosi ok. 350 osób, przy czym statut przewiduje następujące kategorie: członkowie zwykli, kandydaci, korespondenci i członkowie honorowi. Władze *Südosteuropa-Gesellschaft* dążą do tego, aby nie zwiększać liczby członków, stąd istnieje swoista selekcja kandydatów. Poza tym istnieje grupa tzw. zainteresowanych pracami organizacji licząca ok. 3200 osób. Prezydium towarzystwa składa się z przewodniczącego (funkcję tę piastuje dr W. Althammer, radca bawarskiego ministerstwa oświaty, współpracownik *Südost-Institut*), trzech wiceprzewodniczących (prof. dr Gross, red. A. Hönig, trzecim był zmarły niedawno znany działacz rewizjonistyczny

⁸ Wszystkie dane por. jw. oraz „Die Welt” z 29 IX 1966, a także „Stuttgarter Zeitung” z 29 IX 1966.

⁹ *Südosteuropa-Jahrbuch* Bd. 6. München 1962, s. 167.

¹⁰ „Mitteilungen der Südosteuropa-Gesellschaft” nr 4/1966, s. 1.

— W. Jaksch) i 9 członków (należał do nich wymieniony już, zmarły w styczniu 1967 r. dr Th. Uzorinac-Kohary, czterej członkowie prezydium — to naukowcy, 2 — to przedstawiciele wielkiego przemysłu).

Jednym z organów *Südosteuropa-Gesellschaft* jest Rada Naukowa kierowana przez prof. dra H. Grossa, w skład której wchodzi 19 naukowców reprezentujących różne dziedziny wiedzy: literaturoznawstwo, językoznawstwo, historię, ekonomię, etnografię, a także różne placówki uniwersyteckie w Monachium, Saarbrücken, Göttingen, Moguncji, Norymberdze, Kolonii, Kilonii, Berlinie zachodnim, Insbrucku, Grazu i Genewie. Zadaniem Rady jest kierowanie działalnością naukową towarzystwa, toteż jej rozmaite funkcje podzielono między komisje: wydawniczą (prof. Gross), nagród i stypendiów (prof. Schmaus), zagranicznych kontaktów naukowych (prof. Babinger), imprez naukowych (prof. Förster), organizacji tygodni akademickich (dr. Bernath), rozwoju badań nad Europą południowo-wschodnią (prof. Ronneberger). Działa również komisja prawna i socjologiczna, zaś komisja działalności publicznej podlega bezpośrednio prezydium towarzystwa¹¹.

W r. 1960 utworzono przy *Südosteuropa-Gesellschaft* kuratorium, na którego czele stoi długoletni przewodniczący towarzystwa — dr R. Vogel. W skład kuratorium wchodzi 46 osób: wyższych urzędników ministerstw związkowych i krajowych, bankierów, przedstawicieli koncernów i posłów do parlamentów. Kuratorium posiada uprawnienia wydawania wszystkim organom towarzystwa „zaleceń dotyczących podstawowych zadań”. Jak silne powiązania łączą *Südosteuropa-Gesellschaft* z kregami wielkiego przemysłu świadczy właśnie skład kuratorium, a ściślej dane o nowo przyjętych członkach kuratorium w l. 1966—1967; są to m. in.:¹² dr R. Brinckmann (*Bankhaus Brinckmann*, *Wirtz and Co*, Hamburg), G. Fuchs (*Commerzbank A. G.* Düsseldorf), E. Habermann (*Comano-Lugano*), A. Hausi (*Berlinerbank A. G.*, Berlin zachodni), A. Jebens (dyrektor *Organ-Chemie*, Wiedeń), prof. dr E. Liebenstein (Stuttgart), H. von Papen (dyrektor *Gutehoffnungshütte — Aktienverein*, Frankfurt), dr H. Wolff (*Krauss — Maffei A. G.*, Monachium). Jest to również potwierdzeniem silnego wyeksponowania ekonomicznych aspektów ogólnej działalności towarzystwa. Zwrócić należy uwagę na fakt, że spośród monopoli zachodnio-niemieckich, które nawiązując do swych tradycyjnych zainteresowań Europą południowo-wschodnią, posiadają swych przedstawicieli w towarzystwie: *IG-Farben* (6 osób), *Deutsche Bank*, *Dresdner Bank*, *Commerzbank*, *Reederei*, *Deutsche Erdöl AG*, koncern *Daimler-Benz*, *Klöckner-Humboldt-Deutz*, *Siemens*, *Otto Wolff*, *Phoenix-Rheinrohr*, *Gutehoffnungshütte*, *Kraus — Maffei*. Bezpośredni wpływ na prace organizacji, m. in. poprzez swych przedstawicieli zasiadających w różnych organach towarzystwa, mają:

¹¹ Por. E. Siebert, *Südosteuropa-Gesellschaft e. V. München*. „Informationen über die westdeutsche Ostpolitik und Ostforschung” Jhg. 7, nr 2, April—Juni 1967, ss. 48—49.

¹² Por. „Informationen über die westdeutsche Ostpolitik und Ostforschung”, Jhg. 7, nr 3, Juli—September 1967, s. 109.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Gospodarki, Ministerstwo Pracy, Bawarskie Ministerstwo Oświaty; do grona działaczy *Südosteuropa-Gesellschaft* należą także tradycyjnie nadburmistrz Monachium¹³.

Towarzystwo jest finansowane przez zachodniemieckie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, a także przez władze krajowe Bawarii, a od niedawna również Baden-Wirtembergi; w r. 1965 np. skorzystało ono z dotacji 216 tys. marek. Pewne zyski płyną także z wydawania różnych publikacji¹⁴.

W latach pięćdziesiątych działalność *Südosteuropa-Gesellschaft* polegała przede wszystkim na organizowaniu corocznych konferencji, na których badacze problemów Europy południowo-wschodniej referowali i dyskutowali wyniki swych prac. W związku z panującym wówczas kursem zimnowojennym, nie byli zapraszani do udziału w tych imprezach reprezentanci państw socjalistycznych, a jedynie nieliczni przedstawiciele Grecji i Turcji oraz sporadycznie Jugosławii. Materiały z tych konferencji drukowane były następnie w piśmie „*Südosteuropa Jahrbuch*” i — jak z nich wynika — już wówczas problemy rozwoju, zwłaszcza ekonomicznego, państw Europy południowo-wschodniej oraz kwestie stosunków handlowych NRF z nimi zajmowały wiele miejsca w pracach inicjowanych przez towarzystwo.

Poza tą formą działalności, kontynuowaną nadal, towarzystwo organizuje co roku monotematyczne narady naukowe zajmujące się ogólnymi problemami Europy południowo-wschodniej; jedną z ostatnich takich narad była zwołana w Bonn na temat „Problemy gospodarcze Niemcy—Europa południowo-wschodnia”. Zainicjowano również węższe tematycznie, specjalistyczne konferencje naukowe przeznaczone dla badaczy, specjalistów z dziedziny historii, ekonomii, prawa czy bałkanologii. Przykładem może być konferencja socjologów zorganizowana w dn. 20 V 1964 r. w Monachium nt. „Zmiany strukturalne wsi w Europie południowo-wschodniej”, w toku której wygłoszono szereg referatów analizujących zagadnienia socjologiczne wsi w Bułgarii, Grecji, Jugosławii, Rumunii, Turcji i na Węgrzech¹⁵. Towarzystwo Południowo-Wschodnie wraz z Instytutem Południowo-Wschodnim organizuje regularnie imprezy pod nazwą „Międzynarodowych Tygodni Akademickich”. I tak np. w listopadzie 1964 r. w Starnberg am See odbył się VII Międzynarodowy Tydzień Akademicki, w czasie którego omówiono następujące problemy: „Zmiany socjologiczne w Turcji, styl życia i warunki życiowe dzisiejszej wsi tureckiej” (prof. dr Vamik Tarsi), „Zmiany w strukturze socjalnej Grecji” (prof. dr J. Papalekas), „Kształt geograficzny Półwyspu Bałkańskiego i jego znaczenie dla struktury socjalnej” (prof. dr H. Laciş), „Struktura agrarna w okresie międzywojennym i kolektywizacja w krajach Europy południowo-wschodniej po r. 1945” (prof. dr H. Gross), „Uprzemysłowienie Europy południowo-wschodniej w ogólnych planach RWPG” (prof. dr K. C. Thalheim), „Struktura agrarno-socjalna narodów bałkańskich i kwestia jej historycznego kształ-

¹³ Por. jw. oraz przypis 11.

¹⁴ Por. jw.

¹⁵ Por. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* Bd. 12. 1964, Hft. 3, s. 473.

towania" (prof. dr J. Matl). Kraje demokracji ludowej reprezentowali na tej imprezie m. in.: dr K. Varga z Węgierskiej Akademii Nauk, prof. dr Nicuta i prof. dr N. Constantinescu z Bukaresztu, dr A. N. Lutow z Sofii. Dr Varga wygłosił referat na temat badań socjologicznych prowadzonych na Węgrzech¹⁵.

Do udziału w rozmaitych imprezach organizowanych przez *Südosteuropa-Gesellschaft* (np. konferencje naukowe, dyskusje, „rozmowy okrągłego stołu”) zapraszani są naukowcy z krajów socjalistycznych Europy południowo-wschodniej, zapraszani są oni także do wygłoszenia referatów i wykładów. I tak np. w dn. 25 VI 1965 r. towarzystwo wraz z katedrą historii Europy wschodniej uniwersytetu monachijskiego zorganizowało w Monachium wykład doc. dra J. Karpata z Bratysławy pt. „Pojęcie korony w historii państwa węgierskiego”, a w dn. 6 VI 1965 r. wraz z katedrą filologii słowiańskiej uniwersytetu monachijskiego wykład prof. K. Popova z Sofii pt. „Główne fazy i kierunki rozwoju literatury bułgarskiej”¹⁷.

W towarzystwie powstał też plan rozwinięcia szerokiej współpracy w celu wykształcenia „międzynarodowego zespołu studentów w dziedzinie badań zmian strukturalnych w przemyśle i handlu europejskim, ze szczególnym uwzględnieniem problemu stosunków Wschód—Zachód, a przede wszystkim wymiany z Europą południowo-wschodnią”¹⁸.

Ostatnio ożywiła się wyraźnie działalność wydawnicza towarzystwa. Obok czasopisma pt. „Mitteilungen der Südosteuropa-Gesellschaft” wydaje ono serie: *Südosteuropa-Jahrbuch* (dotychczas ukazało się 10 tomów), *Südosteuropa-Schriften* (7 tomów) i *Südosteuropa-Studien* (8 zeszytów). Dalszą planowaną serią, której edycja uważana jest obecnie za jedno z głównych zadań, są *Beiträge zur Südosteuropa-Forschung*¹⁹.

Dążeniem *Südosteuropa-Gesellschaft* jest rozbudowa badań nad problemami Europy południowo-wschodniej na wyższych uczelniach zachodni Niemiec. Wyrazem tej tendencji było przyjęcie przez walne zebranie towarzystwa w dn. 16 XII 1961 r. uchwały dotyczącej wprowadzenia wspomnianej problematyki do programu nauczania szkolnictwa wyższego w NRF. Jako realizację tego programu należy traktować powstanie na uniwersytetach w Monachium i Berlinie zachodnim profesur zwyczajnych i nadzwyczajnych, docentur i asystentur historii, geografii, ekonomii, socjologii, polityki, prawa i literaturoznawstwa Europy południowo-wschodniej; mają one stać się czynnikami wiodącymi w tym zakresie studiów. Należy zwrócić uwagę, że już w r. 1962 na fakultecie ekonomicznym uniwersytetu monachijskiego powstała katedra gospodarki i socjologii Europy południowo-wschodniej, na czele której stanął wiceprzewodniczący *Südosteuropa-Gesellschaft* — prof. dr H. Gross²⁰.

¹⁵ Wszystkie dane z „Österreichische Osthefte”, Jhg. 7, 1965, Hft. 2, s. 157.

¹⁷ Por. „Mitteilungen der Südosteuropa—Gesellschaft” nr 2-3/1965.

¹⁸ Por. przypis 11, s. 51.

¹⁹ Jw.

²⁰ Jw., s. 52.

W dążeniu do rozszerzenia swej działalności towarzystwo powołało tzw. grupy robocze w Erlangen (1963 r.), Stuttgartu (1964 r.), Dortmundzie (1965), Kolonii, Hamburgu i Berlinie zachodnim (1966 r.)²¹. Rozwija ono również bliską współpracę z analogicznymi instytucjami austriackimi, zwłaszcza zaś z *Österreichische Ost- und Südost-Institut* w Wiedniu. Poprzez wspólnie urządzane konferencje naukowe, stały udział naukowców austriackich w organach instytucji zachodnioniemieckich i w publikacjach wydawanych przez nie, kierownictwo *Südosteuropa-Gesellschaft* zmierza do włączenia uczonych austriackich w program działalności placówek zachodnioniemieckich a nawet, co za tym idzie, do narzucenia im własnych koncepcji badań problemów Europy południowo-wschodniej.

Ścisłe więzi łączą towarzystwo z *Südost-Institut* w Monachium, współpracują one blisko ze sobą naukowo i organizacyjnie, co wyraża się m. in. w piastowaniu czołowych funkcji w obu instytucjach przez te same osoby. *Südosteuropa-Gesellschaft* utrzymuje także kontakty z *Institut für Ostrecht* w Monachium, *Institut für Auslandsbeziehungen* i *Deutsche-Gesellschaft für Osteuropakunde* w Stuttgartu, *Rheinisch-Westfälische Auslandsgesellschaft* w Dortmundzie, z zachodnioniemieckimi izbami przemysłowo-handlowymi oraz innymi organizacjami podlegającymi bezpośrednio bońskiemu Ministerstwu Spraw Zagranicznych, jak np. *Deutsche Forschungsgemeinschaft*, *Deutscher Akademischer Austauschdienst*, *Alexander von Humboldt-Stiftung* i in.

Jakim więc ostatecznie celom ma służyć *Südosteuropa-Gesellschaft*? Niewątpliwie chodzi o wywieranie wpływu na kształtowanie się stosunków Niemiec zachodnich z krajami Europy południowo-wschodniej, zwłaszcza zaś z państwami socjalistycznymi tego obszaru najpierw poprzez ustanowienie nieoficjalnych kontaktów w dziedzinie kultury i nauki, później stosunków handlowych, a wreszcie politycznych z tymi państwami. Szczupłe tylko formy wzajemnych relacji można było początkowo rozwijać wobec panującego w latach pięćdziesiątych zimnowojennego kursu polityki Bonn, nie pozwalającego na większe zbliżenie Niemiec zachodnich z socjalistycznymi krajami Europy południowo-wschodniej. Trzeba dodać, iż w związku z tym także bońskie czynniki oficjalne przejawiały wówczas stosunkowo małe zainteresowanie działalnością towarzystwa. Wobec jednak faktu, że bońska polityka wschodnia uaktywniła się obecnie w forsowaniu swych celów, znaczenie organizacji, której akcje polegają w dużej mierze na rozwijaniu międzynarodowych kontaktów naukowych i wymianie w tej dziedzinie, wyraźnie wzrosło. W *Südosteuropa-Gesellschaft* działa dziś szereg osób (jak np. dr Vogel, przewodniczący kuratorium), które poprzez bezpośrednie powiązania z Ministerstwem Spraw Zagranicznych reprezentują oficjalny kierunek polityki NRF i narzucają jego koncepcje kierownictwu towarzystwa. Nie należy również zapominać, że dwóch spośród dotychczasowych wiceprzewodniczących *Südosteuropa-Gesellschaft* określić można jako typowych przedstawicieli ru-

²¹ Jw.

chu rewizjonistycznego, a mianowicie nieżyjącego już W. Jakscha, przewodniczącego Związku Przesiedleńców oraz A. Höniga, redaktora pisma „Siebenbürgische Zeitung”, wydawanego przez jedno z ziomkostw, idee więc reprezentowane przez nich nie mogły nie wywierać wpływu na pojmowanie zadań przez towarzystwo. Nie można również przeoczyć faktu, że niektórzy naukowcy zgrupowani w tej organizacji byli w przeszłości aktywnymi działaczami NSDAP, jak np. nieżyjący założyciel towarzystwa F. Valjavec czy członkowie rady naukowej Ronneberger, Matl, Turczynski. Ten krąg współpracowników *Südosteuropa-Gesellschaft* przejawia tendencję do powiązania programu wymiany kulturalno-naukowej, realizowanego przez towarzystwo, z hasłami politycznymi. Jeżeli nawet w *Südosteuropa-Gesellschaft* działają również osoby, które usiłują realizować program rzeczywistej współpracy z narodami Europy południowo-wschodniej na zasadzie pełnej wzajemności i obustronnego zainteresowania, to i ta grupa ulega niewątpliwie naciskowi oficjalnego kursu polityki Bonn.

UNIwersYTECKIE STUDIA FILOLOGICZNE

Języki i literatura poszczególnych narodów zamieszkujących Europę południowo-wschodnią nie stanowią, podobnie jak np. polonistyka czy rusycystyka, wyodrębnionych dziedzin studiów na uniwersytetach zachodnioniemieckich. Omawiane są one w ramach prac katedr slawistyki poszczególnych uniwersytetów i fakt ten należy szczególnie podkreślić, gdyż — jak przekonać się można z podanego niżej zestawienia — do programu wykładów i innych zajęć prowadzonych w tych katedrach włączono również zagadnienia wchodzące w zakres filologii rumuńskiej i węgierskiej, a więc problematykę obszarów językowo-kulturowych nie należących w zasadzie do Słowiańszczyzny. To zaskakujące na pozór zjawisko wytłumaczyć można po pierwsze faktem, o którym była już mowa, iż badacze zachodnioniemieccy traktują obszar Europy południowo-wschodniej całościowo, uznając specyfikę jego problemów za czynnik nadrzędny łączący w jedną całość badania społeczeństw różniących się od siebie językiem i elementami kultury, jak np. Węgrów i Bułgarów. Taka organizacja studiów filologicznych, dotyczących Europy południowo-wschodniej na uniwersytetach zachodnioniemieckich, zbiega się niewątpliwie z aktualnymi tendencjami politycznymi.

Program zajęć poświęconych zagadnieniom języka i literatury narodów Europy południowo-wschodniej na uniwersytetach zachodnioniemieckich jest urozmaicony i rozległy. Obejmuje on kwestie kultury wszystkich narodów południowosłowiańskich, a więc narodów Jugosławii i Bułgarii, a poza tym Węgier i Rumunii; pominięto tu jednak zagadnienia języków i piśmiennictwa Albanii, Grecji i Turcji. Niewątpliwie najwięcej miejsca zajmują problemy kultury narodów Jugosławii, nie tylko z racji dużego zróżnicowania tego obszaru pod względem językowym i kulturalnym, lecz także z powodu starych i bogatych tradycji kulturalnych tych narodów. Należy tu zwrócić uwa-

gę na fakt, że naukowcy jugosłowiańscy stanowią poważną grupę wśród zagranicznych wykładowców slawistyki na uniwersytetach zachodnioniemieckich. Obficie przedstawia się również program wykładów i ćwiczeń zajmujących się kulturą Rumunii, a także dość szeroko uwzględnia się problematykę bułgarską i węgierską.

A oto przegląd zajęć: wykładów, seminariów i ćwiczeń z językoznawstwa i literaturoznawstwa obszarów Europy południowo-wschodniej prowadzonych w ramach prac katedr slawistyki na uniwersytetach zachodnioniemieckich w kolejnych semestrach 1965 i 1966 r.²². Przegląd ten ukazuje główne kierunki prac slawistów NRF w tej dziedzinie, a także daje ogólne pojęcia o tym, jak ilościowo przedstawiają się poszczególne grupy problemowe w działalności katedr slawistyki w NRF. Dużo miejsca poświęcono ogólnym zagadnieniom historii kultury i współczesnego życia duchowego narodów Europy południowo-wschodniej pojmowanej jako całość odrębna pod względem specyfiki i charakteru zjawisk występujących na tym terenie. Tak więc we Frankfurcie nad Menem w katedrze slawistyki Ch. Vassilev prowadził w omawianym okresie wykłady nt. „Historia dawnego piśmiennictwa Słowian południowych”, zaś w Getyndze K. H. Pollok kierował ćwiczeniami z gramatyki porównawczej języków bałkańsko-słowiańskich. W Monachium A. Schmaus wykładał problemy „Oświecenie i romantyzm w Europie południowo-wschodniej” oraz „Balkanofilologia (Stosunki literackie na Bałkanach)”, w Marburgu I. Weber Kellermann omawiała „Wprowadzenie do etnografii Europy południowo-wschodniej”, a w Münster A. Knežević zajął się problemem „Narody bałkańskie i ich państwa w XIX i XX w.”. W Tübingen R. Aitzetmüller prowadził wykłady nt. „Epoka odrodzenia narodowo-kulturalnego u Słowian południowych” oraz „Rozwój kulturalny Słowian południowych”, zaś w Würzburgu J. Holthusen omawiał „Dawne teksty południowo-słowiańskie”. Omawiając te kwestie nie można pominąć faktu, że studentów slawistyki na uniwersytetach zachodnioniemieckich obowiązywały również wykłady monograficzne omawiające problemy historyczne, polityczne, ekonomiczne i socjologiczne krajów Europy południowo-wschodniej. I tak np. w Monachium G. Grimm prowadził w ramach prac katedry slawistyki w r. 1966 wykład pt. „Geografia historyczna Europy południowo-wschodniej” oraz „Wprowadzenie do historii Europy południowo-wschodniej”, a H. Gross dwa wykłady pt. „Struktura polityki gospodarczej w Europie południowo-wschodniej” oraz „Ekonomia i społeczeństwa w Europie południowo-wschodniej”. H. Ludat omawiał w tym okresie w Giessen „Problemy społeczne, gospodarcze i polityczne współczesnej Europy południowo-wschodniej”, natomiast w Berlinie zachodnim M. Osadczuk-Korab wykładał problematykę „Historii porównawczej ruchu komunistycznego w Europie południowo-wschod-

²² Wszystkie dane za „Informationen über die imperialistische Ostforschung”, Jhg 5, nr 3, Juli—September 1965, ss. 79—81; nr 4, Oktober—Dezember 1965, ss. 82—112; Jhg. 6, nr 2, April—Juni 1966, ss. 49—79.

niej". W Hamburgu w semestrze letnim 1966 r. władze uniwersyteckie wraz z organizacją ASTA zorganizowały ogólnouniwersyteckie tzw. seminaria sobotnie, na których wykładano i dyskutowano kwestie polityczne, gospodarcze i społeczne Węgier i Jugosławii.

Jak już powiedziano, najwięcej miejsca poświęcono sprawom kultury, literatury i języków Jugosławii. W kolejnych semestrach 1965 i 1966 r. w Bonn A. Knežević prowadził zajęcia z dziedziny lektury i interpretacji dzieł pisarzy serbochorwackich, podobne zajęcia prowadziła w tym czasie w Erlangen M. Mirić, zaś J. Schütz wykladał problemy serbochorwackiej gramatyki historycznej. We Frankfurcie nad Menem w semestrze letnim 1966 r. L. Krakar omawiał w wykładach następujące zagadnienia: „Początki literatury słoweńskiej”, „Literatura serbska i chorwacka w l. 1880—1914”, „Lektura i interpretacja tekstów starosłowiańskich”, zaś we Freiburgu w r. akad. 1965/66 W. Lettenbauer rozważał problemy historii języka serbochorwackiego. W Giessen J. Matešić prowadził zajęcia, na których omawiał kwestie współczesnej noweli chorwackiej i słoweńskiej, XX-wiecznej powieści jugosłowiańskiej oraz serbochorwackiej poezji ludowej, natomiast w Getyndze w tym samym czasie D. Antonijević wykladał problemy „Serbochorwackiej pieśni bohaterskiej”, a I. Mahnken prowadziła ćwiczenia z literatury baroku dalmatyńskiego. W Hamburgu Ch. A. van der Berk omawiał w wykładach „Problemy stylistyki współczesnej literatury serbochorwackiej”, a E. Tangl prowadził ćwiczenia z lektury piśmiennictwa serbochorwackiego, zaś w Heidelbergu S. Drilo z uniwersytetu w Zagrzebiu wykladał zagadnienia współczesnej literatury jugosłowiańskiej oraz historii piśmiennictwa narodów Jugosławii. W Kolonii B. Rubin w wykładach monograficznych omawiał kwestie historii i etnografii Jugosławii, a M. Hraste (Zagrzeb) prowadził zajęcia z lektury i interpretacji dawnych tekstów serbskich i chorwackich, w Marburgu S. Juriša wykladał kwestie podstaw rozwoju literatury serbochorwackiej oraz prowadził ćwiczenia z interpretacji tekstów starochorwackich. A. Schmaus w Monachium zajął się w swych wykładach problemami gramatyki historycznej języka serbochorwackiego. Obficie przedstawiała się działalność katedry sławistyki w Münster w zakresie omawianych kwestii. A. Knežević prowadził tam w r. akad. 1965/66 wykłady pt. „Piśmiennictwo chorwackie w XVIII i XIX w.”, „Struktura wiersza w poezji serbochorwackiej”, „Państwo jugosłowiańskie od powstania do współczesności”, „Literatura serbska do XVIII w.”, „Wpływy niemieckie w poezji serbochorwackiej XIX w.”, „Literatura serbska od XIX w. do dziś”, „Wpływ Goethego na poezję chorwacką”. Podobnie było w Saarbrücken, gdzie M. Majetić prowadził następujące wykłady: „Teatr chorwacki do XIX w.”, „Twórczość Ivo Andrića” oraz „Literatura serbska 1914—1964”, a L. Aitzetmüller-Sadnik zajmowała się problemami literatury staroserbskiej. W Berlinie zachodnim R. Steffens omawiał utwory Ivo Andrića oraz nowele M. Bulatovicia.

Problematykę bułgarską w omawianym okresie w poszczególnych katedrach sławistyki w NRF przedstawili: w Kolonii — I. Duridanov („Historia

języka bułgarskiego'), w Monachium — K. Haralampieff („Etnografia Bułgarii”), A. Schmaus („Literatura bułgarska po r. 1878”), K. Haralampieff („Lektura literatury bułgarskiej okresu odrodzenia narodowego oraz najnowsze go piśmiennictwa bułgarskiego”), „Bułgaria — kraj i naród”), w Saarbrücken — L. Aitzetmüller-Sadnik („Dawna i średniowieczna literatura bułgarska”), w Berlinie zachodnim — D. Karafiat („Lektura literatury bułgarskiej” oraz „Nowoczesna nowela bułgarska”).

Jak już powiedziano, druga ilościowo po problematyce jugosłowiańskiej była tematyka rumuńska. W Erlangen J. Popinceanu prowadził w omawianym okresie zajęcia z lektury literatury rumuńskiej XX w., w Getyndze H. Stein wykladała problemy rumuńskiej pieśni ludowej, a w Hamburgu A. Maurer historię języka rumuńskiego. W Heidelbergu S. Teodorescu rozważał w swych wykładach ogólne kwestie historii literatury rumuńskiej oraz zagadnienia prozy rumuńskiej XIX w. W Monachium J. Popinceanu prowadził wykład pt. „Historia języka rumuńskiego” oraz zajęcia z lektury i interpretacji tekstów rumuńskich okresu od XVI do XVIII w., zaś E. Turczynski kolejno wykłady: „Historia współczesnej literatury rumuńskiej”, „Bibliograficzne wprowadzenie do językoznawstwa rumuńskiego” oraz „Rozwój elementów łacińskich w języku rumuńskim”. Bogato przedstawia się działalność katedry sławistyki uniwersytetu zachodniobierlińskiego w tej dziedzinie. J. Czollek wykladała kolejno następujące tematy: „Poezja ludowa Rumunii”, „Etnografia Rumunii”, „Nowela rumuńska”, „Wprowadzenie do literatury starorumuńskiej”.

Również problematyka węgierska uwzględniona została w programie zajęć slawistycznych katedr uniwersytetów zachodniemieckich. I tak w Getyndze I. Batori prowadził ćwiczenia z lektury i interpretacji węgierskich pieśni ludowych, w Kolonii J. Reinert-Tárnoky zajęcia z lektury tekstów węgierskich, a E. Thurn wykład pt. „Węgierski epos barokowy”. W Monachium G. Heller wykladał problemy literatury węgierskiej XX w., zaś w Berlinie zachodnim G. Reichenkron omawiał kwestie interpretacji zabytków literatury starowęgierskiej, a J. Farkus prowadził zajęcia z lektury utworów romantyków węgierskich.

UWAGI KOŃCOWE

Podsumowując można stwierdzić, że badania poświęcone problemom Europy południowo-wschodniej w NRF reprezentują niewątpliwie poważny potencjał naukowy. Powyżej nie zostały omówione, jak to podkreślono, wyniki prac naukowców zachodniemieckich poświęconych tym kwestiom, lecz dokonano tylko przeglądu instytucji zajmujących się nimi. Z przedstawionej działalności badawczej, wydawniczej i dydaktycznej tych placówek można wnioskować, że jest to dziedzina pracy naukowej poważnie rozwinięta i mająca niemały dorobek.

Innym wyraźnym faktem jest pewna równoległość tego kierunku badań

do innych instytucji objętych systemem „badań wschodnich” funkcjonujących w NRF. Grupując wokół samodzielnego instytutu i towarzystwa naukowego badaczy rozważających kwestie Europy południowo-wschodniej, *Südostforschung* (bo i taki termin, odpowiadający pojęciu *Ostforschung*, spotyka się w piśmiennictwie niemieckim i austriackim) stanowi odrębną dziedzinę badań obejmujących swym zasięgiem problemy szeregu społeczeństw Europy południowo-wschodniej, w tym również niesłowiańskich.

Trzecim zjawiskiem, o którym także była już mowa, jest coraz bardziej rosnące zainteresowanie działalnością tych placówek, jak i zapotrzebowanie na materiały opracowywane przez nie przejawiane przez różne kręgi życia politycznego i gospodarczego w NRF. Czynnikiem mającym niewątpliwie decydujący wpływ na nowe nastawienie i wzrost roli instytucji zajmujących się badaniami Europy południowo-wschodniej jest ogólna atmosfera polityczna panująca obecnie w NRF wokół spraw Europy południowo-wschodniej. Wobec przyjęcia przez Bonn programu „nowej” polityki w stosunku do socjalistycznych państw tego obszaru, rola instytucji mających z jednej strony wszechstronnie badać problemy tych państw, z drugiej zaś realizować idee zbliżenia kulturalnego i naukowego z nimi, wyraźnie wzrosła. Należy zwrócić uwagę, że możliwości oddziaływania tych instytucji na ogólne koncepcje polityki NRF wobec Europy południowo-wschodniej np. w latach pięćdziesiątych były bardzo ograniczone, ich pracami czynniki oficjalne nie interesowały się prawie wcale.

Instytucjom w rodzaju *Südosteuropa-Gesellschaft* czy *Südost-Institut* w Monachium zlecone zostały nowe funkcje, przy czym chodzi tu o prowadzenie szczegółowych, wszechstronnych badań, które mają dostarczyć jak najbardziej obszernych i wyczerpujących materiałów odnośnie do państw Europy południowo-wschodniej, jednym z głównych celów zaś jest prześledzenie wszystkich możliwości wywierania przez NRF wpływu na procesy dokonujące się w tych krajach. Ciekawym zjawiskiem jest omówiona wyżej organizacja studiów filologicznych, które — mimo że grupują się w katedrach slawistyki uniwersytetów zachodnioniemieckich — obejmują także analizę zagadnień społeczeństw niesłowiańskich, jak Węgier i Rumunii. Trudno znaleźć formalne uzasadnienie tego dość zaskakującego zabiegu organizacyjnego, można jednak wysnuć wniosek, że fakt ten ma wyraźne implikacje polityczne.

Inną formą działalności *Südost-Institut* i *Südosteuropa-Gesellschaft* jest stwarzanie odpowiedniego klimatu dla zbliżenia i nawiązania kontaktów kulturalno-naukowych a także ekonomicznych Niemiec zachodnich z krajami Europy południowo-wschodniej. Świadczą o tym różne imprezy organizowane przez te instytucje, jak konferencje naukowe, wykłady i in. z udziałem gości z tych krajów. Typowym zaś przykładem służyć tu może program wymiany kulturalno-naukowej z Europą południowo-wschodnią opracowany przez zespół pracowników *Südost-Institut*. Wielu naukowców zgrupowanych wokół wymienionych instytucji kieruje się w swej pracy ideami rzeczywi-

stej współpracy z państwami Europy południowo-wschodniej opartej na zasadach obustronnej wymiany i fakt ten należy uwzględnić przy przedstawianiu ogólnego obrazu działalności placówek badań nad Europą południowo-wschodnią w NRF. Wszystko to jednak nie może przesłonić rzeczywistej roli, jaką spełniają w życiu politycznym Niemiec zachodnich instytucje *Südostforschung*, i ich funkcji służebnej w stosunku do zachodnioniemieckiej polityki wobec państw Europy południowo-wschodniej.

TADEUSZ SEWERYN WRÓBLEWSKI